

BOSZNIA-HERCEGOVINA ÚTJA AZ EURÓPAI UNIÓ FELÉ

ENDRÓDI-KOVÁCS VIKTÓRIA

A Balkán országok közül Bosznia-Hercegovina a leginstabilabb államalakulat: lényegében az 1995-ös daytoni béke, valamint a nagyhatalmak érdekei tartják egyben. Tanulmányunkban azt a kérdéskört vizsgálom meg, hogy milyen jövő vár az országra az elkövetkező években illetve hosszabb távon. Optimista forgatókönyvek szerint az ország a jövőben modernizálja gazdaságát és csatlakozik az Európai Unióhoz. Az Európai Unió Bosznia-Hercegovina stabilitását a jövőbeli csatlakozásban látja. Az Unió álláspontja az, hogy egy stabil, jól működő piacgazdaságú ország csatlakozzon a jövőben és mindenképpen egyben szeretné tartani a jelenlegi államalakulatot. Amennyiben Bosznia-Hercegovina teljesíti a maastrichti kritériumokat, csatlakozhat az EU-hoz. Vajon tényleg reális jövőkép ez? Milyen az ország kapcsolata az Európai Unióval? Mennyire felkészült a csatlakozásra? Mikorra várható ez? Milyen más forgatókönyvek lehetségesek?

Kulcsszavak: Bosznia-Hercegovina, EU-csatlakozás, stabilitás, forgatókönyvek, felbomlás.

A TANULMÁNY VÁZLATA

Bevezető

Bosznia-Hercegovina és az Európai Unió kapcsolatának áttekintése

Az ország felkészültsége a csatlakozásra

A jövő: forgatókönyvek

Status quo

Föderáció

Újabb fegyveres konfliktusok

Felbomlás

Összefoglalás, konklúziók

*

Bevezetés

Bosznia-Hercegovina egy rendkívül instabil államalakulat: az 1995-ös daytoni béke-megállapodás után 18 évvel még mindig kérdéses a jövője. A daytoni megállapodás egy több mint három éves háborúnak vetett véget az országban, amely a legsúlyosabbnak tekinthető a délszláv háború során kialakult konfliktusok közül.

Bosznia 1992-ben kiáltotta ki függetlenségét, amit egy súlyos konfliktus követett, amely a szerbek, bosnyákok (boszniai muszlimok), valamint a horvátok között alakult ki, és amely körülbelül 100 000 életet követelt. A nemzetközi katonai beavatkozás a boszniai szerbek ellen viszonylag későn, csupán 1995-ben következett be, NATO bombázások formájában. Ez a daytoni béke-megállapodás aláírásához vezetett, amely az ország mostani alkotmányos és geopolitikáját határozza meg. A konfliktus során számos etnikai tisztogatás és atrocitás került napvilágra – a legsúlyosabbnak az 1995-ös srebrenicai mészárlás tekinthető, amelynek során a Szerb Köztársaság és más félkatonai egységek katonái körülbelül 8000 bosnyák férfit és fiút öltek meg (annak ellenére, hogy a térségben 400 felfegyverkezett holland békefenntartó tartózkodott).

Bosznia-Hercegovina alkotmányos berendezkedését tekintve föderáció, két entitásból áll: a Bosznia-hercegovinai Föderációból (bosnyák-horvát föderáció, bosnyák illetve horvát többségű kantonokból áll, és az ország területének 51%-át teszi ki), valamint a boszniai Szerb Köztársaságból. A két entitás között megosztott a Brčko Körzet, amely közvetlen szövetségi közigazgatás alatt áll, mindkettő entitás kormányozza. Mindkét entitás saját kormánnyal, törvényhozással és rendőrséggel rendelkezik, de együtt alkotnak egy központi, szövetségi kormányt, és szigorúan betartják a nemzetiségek egyharmadnyi arányát – 3 elnököt választanak 4 évre, 8 havonta cserélődnek. (NATO, 1995 és EuroActiv, 2010)

Amint a fentiekből is kitűnik, Bosznia-Hercegovina többnemzetiségű (vagy multinacionális) állam, amelyben három olyan nemzet is él, amely számuk alapján államalapító nemzetnek is tekinthető (Burg-Shoup, 1999). Ez a három nemzet: a boszniai szerbek (körülbelül a lakosság 48%-át teszik ki), a bosnyákok (lakosság 37,1%-a), illetve a boszniai horvátok (lakosság 14,3%-a). A három államalapító nemzet máshogy képzelel el az ország jövőjét: a bosnyákok az egység megőrzését tűzték ki célul, egy központosított állam megvalósulásával, míg a boszniai szerbek egy gyenge központi állam fennállásában érdekeltek (emellett meglehetősen szkeptikusak az unióhoz való csatlakozással kapcsolatban). A boszniai horvátok pedig minél nagyobb autonómia kivívása mellett érdekeltek. A legnagyobb kihívást az jelenti, hogy hogyan tehető az állam kormányozhatóvá (kompromisszumok, megállapodások elérése útján), illetve hogyan is lehetne stabilizálni (Huszka, 2010). A stabilizálódás egyik megoldását az EU-hoz való csatlakozás jelenthetné. Azonban ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, szükséges a kompromisszum-készség, egy működőképes piacgazdaság kiépítése, valamint alkotmányos reformok véghezvitele.

Bosznia-Hercegovina és az Európai Unió kapcsolatának áttekintése

Érdelemes kapcsolatfelvételtől Bosznia-Hercegovina és az Európai Unió esetében csupán a 90-es évek végétől beszélhetünk,¹ a Daytoni béke-megállapodás aláírása után pár évvel. Ebből is kitűnik, hogy az Európai Unió nem tudott jelentős mértékben hozzájárulni az országban lévő konfliktus békés rendezéséhez. Ennek okát politikai gyengeségében illetve tagállamainak érdekellentéteiben lelhetjük fel. Napjainkban, az Unió legfőbb célja, hogy az országban az európai értékek stabilan gyökeret eresszenek, a csatlakozásban látja a béke további fenntartását, valamint az ország és a Nyugat-Balkán régió stabilitását. 2003-ban, az Európai Tanács thesszalóniki csúcán kaptak a nyugat-balkán államok erről megerősítést, hiszen ekkor az Európai Unió hivatalosan is potenciális tagjelölt államként nevezte meg őket, köztük Bosznia-Hercegovinát.

Az ország 2008-ban jelentős lépést tett a csatlakozás felé: január 1-jén életbe léptek a vízumkönnyítésről és visszafogadásról szóló megállapodások, amelyek megkönnyítik a boszniai állampolgárok belépését az Európai Unió területére. Az európai partnerségről szóló megállapodást az év februárjában fogadták el, amely új és fennmaradó cselekvési prioritásokat határozott meg. Ezen kívül a felek ugyanabban az évben írták alá a *Stabilizációs és Társulási Megállapodást* (Stabilisation and Association Agreement, SAA), amely az EU tagság feltételeit tartalmazza (a megállapodással kapcsolatos tárgyalások 2005-ben kezdődtek el). Ennek ellenére a megállapodás mind a mai napig nem lépett életbe, mivel Bosznia még nem teljesítette az EU által felállított feltételeket. Az EU jelentős forrásokat bocsát az ország számára a *Közös Kül-és Biztonságpolitika* (Common Foreign and Security Policy, CFSP), valamint az *Európai Biztonsági és Védelempolitika* (European Security and Defence Policy, ESDP) keretein keresztül (Európai Bizottság, 2013).

Az EUFOR/Althea misszió jelenléte Bosznia-Hercegovinában a szükséges politikai reformok véghezvitelének támogatását, valamint az uniós csatlakozás útján való továbbhaladást hivatott elősegíteni. Az EUFOR ALTHEA katonai műveletét 2004. december 2-án indították meg. Azóta az ALTHEA jelentős mértékben hozzájárult a biztonságos környezet fenntartásához Bosznia-Hercegovinában. Az ALTHEA katonai művelet a NATO békefenntartó erejét (SFOR) váltotta fel Boszniában, nemzetközi jogi alapját pedig az ENSZ BT 1575-ös határozata adja, felhatalmazva az EU-t arra, hogy katonai erők állomásozzanak az országban. Az Európai Unió – az ENSZ Alapokmány VII. fejezetét tiszteletben tartva – 7000 csapatot küldött a művelet keretében Boszniába annak érdekében, hogy a Dayton-Párizsi Megállapodást betartassa és hozzájáruljon egy biztonságos környezet fenntartásához, szavatolásához. 2004 vége óta a katonai művelet többször is átalakították, legutóbb 2012 szeptemberében. Napjainkra kb. 600 csapat állomásozik az országban, amely a Bosznián kívüli háttérerőket támogatja.

Az EUFOR az ENSZ Alapokmány VII. fejezetével és mandátumával összhangban folytatja békefenntartó tevékenységét az államban. A Biztonsági Tanács 2012 novemberében újra meghosszabbította mandátumát (ENSZ BT 2074-es határozat) (EUFOR, 2013). A fentiek alapján kijelenthetjük, hogy az Európai Unió jelentős békefenntartói szerepet játszik Bosznia-Hercegovinában, azonban szerepe folyamatosan csökken.

Az EU az *Előcsatlakozási Eszköz* (Instrument for Pre-Accession assistance, IPA) keretében 2007 óta támogatja az ország átalakulásával és intézményépítéssel kapcsolatos reformokat.² Bosznia-Hercegovina csupán az IPA első két alkotóelemére jogosult, mivel nem hivatalos tagjelölt állama az Uniónak, hanem csak potenciális tagjelölt állama. Az IPA keretében a finanszírozás öt célirányos támogatási alkotóelemen keresztül történik, amelyből az első kettő a I. átmeneti támogatás és intézményfejlesztés, valamint a II.

¹ Részletesebben lásd: <http://www.delbih.ec.europa.eu/Default.aspx?id=12&lang=EN> (letöltés ideje: 2013-03-24)

² Az IPA a korábbi nyugat-balkán államoknak szánt támogatási eszközt, a CARDS programot váltotta fel (Közösségi Támogatás Újjáépítési Fejlesztéshez és Stabilizációhoz).

határokon átnyúló együttműködés. A tavalyi évben a támogatás mértéke 102,8 millió euró volt, amely mind a két alkotóelemet magában foglalta. Az EU a közigazgatás, a belügyek és igazságszolgáltatás reformjait, a civil társadalom erősítését és a gazdasági fejlődés elősegítését támogatta (magában foglalva az oktatási rendszer reformjait). Emellett az eszköz az EU-val való jogharmonizációt is elősegítette (Európai Bizottság, 2013).

Az IPA keretében megfogalmazott 2011 és 2013 közötti boszniai nemzeti program főbb célkitűzései az alábbiakban foglalhatók össze: 1) a jogállamiság megerősítése az igazságszolgáltatás reformjának és a szervezett bűnözés és korrupció elleni harc elősegítésével, 2) a közigazgatás kapacitásának és hatékonyságának javítása, professzionális közszolgálat felállítása, valamint az ország erőfeszítéseinek támogatása, amelyek a kormányzati intézményrendszer működésének javítására irányulnak. Végül, 3) a társadalmi és gazdasági fejlődés támogatása, kiemelten a kis-és középvállalkozások fejlesztése, munkanélküliség csökkentése, a munkaerő piaci igényeihez igazodó oktatási reform támogatása, illetve a közlekedési és környezetvédelmi infrastruktúra területén történő beruházások megvalósítása (Európai Bizottság, 2011). Azonban kérdéses, hogy az ország hogyan képes lehívni a rendelkezésre álló összegeket, mivel mind a mai napig komoly vita van arról, hogy melyik kormányzati szinten kérjék le a pénzt. A probléma leginkább a szövetségi állam, illetve a fentebb részletezett két entitás közötti felelősség-megosztás kapcsán merül fel (Jukic, 2012). Az IPA- támogatások lehívásával kapcsolatban hatékonysági problémák is felmerülnek: sem az EU, sem Bosznia részéről nincs meg a kellő adminisztratív támogatás, valamint a szabályok és eljárások komplexek, amelyek bonyolulttá teszik értelmezésüket és alkalmazásukat. Emellett az érintett felek csupán alacsony szintű ismeretekkel bírnak, nem áll rendelkezésre elegendő információ, amely mind a központi, mind a helyi kormányzati köröket, valamint a civil szervezetek köreit is érinti. További probléma, hogy a szabályzatok angol nyelven vannak és sajnálatos módon sem a kormányzatok, sem az érintett intézmények nem képesek lefordítani/lefordíttatni saját anyanyelvükre. Sőt, a prioritások meghatározása egy szűk és zárt körben történik, amelynek során mellőzik a helyi önkormányzatokkal és civil szervezetekkel való konzultációt. Továbbá, mivel a nemzeti intézmények a projektmenedzselés folyamatában relatíve alacsony kapacitást mutatnak, az uniós küldöttségek felelős szerepet töltenek be a programozási folyamatban. A delegáció azokat a nemzeti programokat támogatja, amelyek összhangban vannak elképzeléseikkel, ezek azonban sokszor nem tükrözik az állam valódi szükségleteit. Ezek mellett annak ellenére, hogy a társfinanszírozási ráta alacsony (10-20%), a tapasztalatok azt mutatják, hogy a kis költségvetésekkel rendelkező önkormányzatoknak így sem áll rendelkezésre a projektekhez szükséges nemzeti hozzájárulás összege. Ez a pénzügyi válsággal, illetve annak következményeként megvalósított költségvetési megszorításokkal magyarázható. Emiatt sok projekt nem valósul meg az országban. Állandó problémának tekinthető a civil szervezetek korlátozott mértékű monitoring lehetősége, amelynek során csupán korlátozott mértékben képesek ellenőrizni az EU által finanszírozott projektek eredményeit. A monitoringgal kapcsolatos problémák pedig hatékonysági és átláthatósági problémákat okoznak az IPA keretein belül megvalósított projektek esetében (EMA, 2013). 2013-ra az EU 111,8 millió euró pénzügyi segílyt irányoz elő Bosznia számára. A 2014 és 2020 közötti költségvetési periódus keretszámairól még mindig tárgyalnak az Európai Unió tagállamainak vezetői. Érdemi döntés még nem született az ügyben, de az EU pénzügyi nehézségeit figyelembe véve valószínűleg az IPA keretszámait valamelyest csökkenteni fognak a 2007 és 2013 közötti periódushoz képest. (Woehrel, 2013 and Európai Parlament, 2013)

Az ország felkészültsége a csatlakozásra

Az EU számos feltételt szab Bosznia-Hercegovina számára hivatalos tagjelölti státuszának elérése érdekében. Az Unió azt kérte Boszniától, hogy központi kormányzaton fogadjon el egy állami támogatásokkal kapcsolatos új törvényt, amely megtiltaná a kormányzat által nyújtott olyan támogatásokat, amelyek torzítják a külkereskedelmet. Emellett azt javasolták az országnak, hogy tartson új népszámlálást is. Az Európai Unió az Európai Emberi Jogi Bíróság által *Sejdic-Finci ügyben* hozott határozata alapján várja az alkotmánymódosítást is, amely az ország intézményeiben tapasztalható képviselői etnikai diszkrimináció problémáját oldhatná meg. Az EU ezek mellett hangsúlyozza, hogy a kormányzati szintek koordinációját hatékonyabbá kell tenni az EU-val való szoros együttműködés segítségével. Bosznia a legfontosabb kritériumok közül kettőt teljesített. A boszniai parlament elfogadott egy új népszámlálásra szóló törvényt és egy állami támogatásokról szólót. Csupán kevés előrehaladás történt azonban az alkotmánymódosítással kapcsolatban, és az intézményekben tapasztalható képviselői etnikai megkülönböztetés továbbra is súlyos aggodalmakra adó probléma az országban. (Woehler, 2013 és Európai Bizottság, 2012)

Az Európai Unió véleménye szerint a csatlakozási folyamat minden szinten működőképes intézményeket, valamint hatékony, EU-val együttműködő koordinációs mechanizmusokat kíván, ami lehetővé teszi azt,

hogy a szükséges döntések során az ország egységes véleményt alkosson (Európai Bizottság, 2011 és 2012). Az egységes véleményalkotás, közös fellépés kritériuma még nem valósult meg, nagy a széthúzás az országban, a három nemzetállamot alkotó közösség nem találja a közös hangot. Ez az Európai Unió által hangoztatott kritérium nem centralizációt vagy a bosnyák többség dominanciáját jelenti, hanem egy jól működő föderáció megteremtését, amelyben a három alkotmányos nemzet gyorsabban és hatékonyabban képes kompromisszumokat kötni. (Kecmanovic, 2012) Ez a probléma legújabbán a közeledő horvát csatlakozás kapcsán merül fel: a nyári horvát csatlakozás után a boszniaiak nem tudnak majd mezőgazdasági termékeket (elsősorban tojás-, hús- és tejtermékeket) exportálni Horvátországba. Ennek az a legfőbb oka, hogy a boszniai politikusok nem tudnak abban megegyezni, hogy az EU által felállított egészségügyi és állategészségügyi szabályoknak való megfelelést melyik hatóság fogja igazolni a termelőknek. A bosnyákok a központi testület feladatának szánja, míg a szerbek a két autonóm terület ügynökségeinek (Economist, 2013).

Az utóbbi években az ország felkészültségéről szóló jelentésekben az Európai Bizottság megállapítja, hogy Bosznia-Hercegovina az előző évekhez képest kevés előrelépést tett a politikai kritériumok teljesítése felé. Kicsi előrehaladás történt csupán egy jobban működő, koordinált és fenntartható intézményi struktúra kiépítésében. Jelentős erőfeszítésekre van szükség ahhoz, hogy az igazságszolgáltatást megerősítsék, a két fél által indított párbeszéddel összhangban. További erőfeszítések kellenek a korrupció, illetve a szervezett bűnözés területén, valamint a közigazgatási reform megvalósításáért. Emellett ugyancsak komoly erőfeszítések kellenek a további csatlakozási feltételek teljesítéséhez.

Összegezve, az Európai Bizottság kritikus Bosznia teljesítményével kapcsolatban, és a különböző reformterületeken csak „korlátozott”, „kevés”, illetve „igen csekély” előrehaladásokat állapít meg. Annak ellenére, hogy néhány eredményt megfigyelhetünk (amelyek leginkább az Unió területére való boszniai állampolgárok számára biztosított vízummentességgel kapcsolatosak), a Bizottság véleménye az, hogy összességében a reformok megvalósításai igen lassan haladnak. (Európai Bizottság, 2012 és 2011).

A fentiek alapján is kitűnik, hogy Bosznia-Hercegovina nem felkészült sem az európai uniós tagságra, sem arra, hogy hivatalos tagjelölt állammá váljon. Annak érdekében, hogy világos képet kapjunk az ország uniós felkészültségéről, érdemes részletesebben elemezni gazdaságát. Ez abból a szempontból elengedhetetlen, hogy az Unió leendő tagállamaként jelentős versenyben kell majd helytállnia. Emellett a Bizottság is megjegyzi, hogy az ország komoly gazdasági problémákkal küzd (magas munkanélküliség, fiskális politika fenntarthatatlansága), ezért is szükséges azt megvizsgálni, hogy a gazdaság mennyire lenne képes kihasználni az integrációból származó hasznokat, valamint a felmerülő költségeket minimalizálni.

Az ország kicsi előrelépést tett a működő piacgazdaság megvalósítása felé, de további erőfeszítések szükségesek ahhoz, hogy a boszniai gazdaság a jövőben megbirkózhasson az uniós versenynyomással. A pénzügyi és monetáris stabilitást sikerült megtartania az országnak (Európai Bizottság, 2012). Az előző évben a reál GDP növekedett, de nem olyan mértékben, mint a válság előtt (2002 és 2008 között a gazdasági növekedés 3,86 és 6,26% között mozgott – lásd 1. táblázat).

1. táblázat – Bosznia-Hercegovina legfontosabb gazdasági mutatószámai 2002 és 2011 között

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Reál GDP-növekedés (%)	5,05	3,86	6,26	3,87	5,95	6,12	5,58	-2,91	0,72	1,26
Inflációs ráta (%)	0,35	0,60	0,40	3,80	6,10	1,50	7,40	-0,40	2,10	3,7
Munkanélküliségi ráta (%)	41,07	41,64	41,76	43,90	31,10	29,00	23,40	24,10	27,20	28,00
Költségvetési mérleg (GDP %-ában)	n/a	0,70	1,59	2,39	2,85	1,18	-2,18	-4,45	-2,49	-1,27
Államadósság (GDP %-ában)	30,76	27,33	25,29	25,19	21,06	18,14	17,13	21,76	25,58	26,09
1 főre jutó GDP (EU27-ek %-ában)	n.a.	n.a.	n.a.	25	27	28	30	31	30	30
Folyó fizetési mérleg (milliárd dollár)	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1.183	1.627	1.639	1.868	0.984	1.632	2.607	1.083	0.954	1.589

Forrás: Eurostat (2013)

Az infláció mérsékelt volt, de növekvő tendenciát mutat. A legfontosabb gazdasági problémának a munkanélküliség tekinthető annak ellenére, hogy 2002 és 2008 között majdnem felére csökkent a munkanélküliségi ráta. 2011-ben a munkanélküliségi ráta 28% volt, amely 2009 óta újra növekszik. A leginkább érintettek a fiatalok, akik körében a munkanélküliségi ráta majdnem 60%-os (Eurostat, 2013 adatai alapján). Emellett a munkaerőpiaci részvétel meglehetősen alacsony, illetve az informális szektor szerepe jelentős. A munkahelyteremtést a munkaerőpiac merevsége hátráltatja, többek között a szociális járulékok magas mértéke és a rosszul célzott szociális transzferek. (Európai Bizottság, 2012)

Az ország valutatanácsa nagy mértékű hitelességet élvez. (Európai Bizottság, 2012) Ez annak köszönhető, hogy a nemzeti valuta, a konvertibilis márka (BAM, KM) árfolyama az euro árfolyamához van rögzítve (1 KM=0,51129 eurós értéken). Az új nemzeti valutát 1995-ben vezették be, amely a korábbi bosnyák dinár, horvát kuna és szerb dinár egyidejű használatát véglegesen felváltotta és helyettesítette 1998-ban. A márka elnevezés a német márkára utal, eredetileg a konvertibilis márka a német márkához volt kötve, azonban 2002-ben az euró bevezetésével az euró átvette a német márka szerepét. A boszniai konvertibilis márkát ugyanazon az árfolyamon rögzítették az euróhoz, mint a német márkát. (Juhász-Márkus, 2003)

Az elmúlt években a korábbi szufficites költségvetési mérleg deficitbe fordult (lásd 1. táblázat). Ennek okát a romló gazdasági környezetben fedezhetjük fel, amely a költségvetési mérleg deficitjéhez és az államadósság növekedéséhez vezetett. A fiskális politika fenntarthatósága és hitelessége megingott, köszönhetően a következő évekre szóló állami szintű költségvetések és a fiskális politikákról szóló globális keretegyezmény elfogadásának elhalasztásának. Emellett, a költségvetésnek a GDP-hez képest magas kiadásokkal kell számolnia. (Európai Bizottság, 2012)

Súlyos hiányosságok fedezhetők fel az ország konvergenciájával kapcsolatban. Az ország egy főre jutó GDP-je (vásárlóerő-paritáson) csupán az EU27-ek átlagának 30%-át éri el, ami meglehetősen alacsonynak tekinthető. Emellett a mezőgazdaságnak fontos szerepe van, a GDP 8,7%-át adja (Eurostat, 2013 adatai alapján), továbbá a lakosság nagy részét foglalkoztatja, és puffer szerepet tölt be a gazdaságban, azaz azt a munkaerőt, amelyet a másik két szektor nem képes felszívni, a mezőgazdaság foglalkoztatja. Bosznia-Hercegovina egyik legfontosabb feladata, hogy modernizálja gazdaságát (beleértve mezőgazdaságát) és felzárkózzon az Európai Unióhoz. Ez nagyon sok időbe fog még telni.

Az elmúlt időszakban az ország kereskedelmi tevékenysége megélnélt és az EU-val illetve a régió országaival történő kereskedelmének intenzitása fokozódott (és magasnak tekinthető). Azonban az ország évről-évre növekvő folyó fizetési mérleg hiányokkal küzd, ami külső egyensúlytalanságokra utal (lásd 1. táblázat). Az üzleti környezet javult az elmúlt években, néhány területen elért eredményeknek köszönhetően (tulajdonjog regisztrációja, adófizetés és fizetéseképtelenség megoldása). Ennek ellenére a Világbank „Doing business” rangsorában, amely azt mutatja milyen könnyű vállalkozást alapítani az országban, régiós összehasonlításban az utolsó helyen áll. A legproblémásabb tényezők a következők: üzletalapítás (napok száma), elektromos áramhoz való hozzáférés, építési engedélyek kiadása, szerződések kikényszeríthetősége illetve adófizetés egyszerűsége és átláthatósága. A 185 vizsgált ország közül Bosznia a 126. helyen áll (a régiós átlag 73). (Világbank, 2013) Emellett az üzleti környezetre kihatnak az igazgatásban fellelhető hiányosságok, valamint a gyenge jogállamiság. (Európai Bizottság, 2012)

A versenyképesség területén elért eredmények (2008 és 2012 között az ország a 106. helyről a 88-ra küzdte fel magát) ellenére Bosznia teljesítménye tekinthető a leggyengébbnek a nyugat-balkán régióban. A következő tényezőknél kell javítani a jövőben: pénzügyi forrásokhoz való hozzáférés, politikai instabilitás, adóráták és szabályozás, a kormányzat instabilitása, valamint az infláció. (WEF, 2012) A korrupció igen elterjedt az országban, ami nagyban gátolja az ország versenyképességét, illetve külföldi tőkevonó-képességét. A Transparency International által közreadott korrupciós érzet indexének rangsorában a vizsgált 183 ország közül a 91. helyet érte el 2011-ben. Afrikai országokban tapasztalható mértékű a korrupció Boszniában. A régióban csupán Albánia és Koszovó teljesítménye rosszabb. (Transparency, 2012) Összességében Bosznia versenyképessége gyenge. Emellett a privatizáció, az állami vállalatok szerkezetének átalakítása és a hálózati iparágak liberalizációja nem valósult meg teljes mértékben. (Európai Bizottság, 2012)

A másik oldalt, az Európai Uniót vizsgálva azt mondhatjuk el, hogy a Bizottság továbbra is ösztönözni fogja Bosznia uniós tagsági törekvéseit (Európai Bizottság, 2012). Azonban a tapasztalatok szerint az Európai Unió nem képes megfelelő eredményeket és fejlődést elérni az országban. Míg a koppenhágai kritériumrendszer világos politikai reformkövetelményeket fogalmaz meg Bosznia-Hercegovinával szemben, az EU tagállamai közötti belső nézeteltérések és érdekellentétek nem tesznek lehetővé egy egységes álláspontot Bosznia jövőjével kapcsolatban. (Milardović, 2009) A haladást az is hátráltatja, hogy az euróövezeti válság miatt az Unió inkább saját problémáival van elfoglalva, jelenlegi elsődleges célja az euróövezet stabilizálása, nem pedig új tagországok felvétele. Emellett az EU nem rendelkezik elég pénzügyi

forrással ahhoz, hogy Boszniát felzárkóztassa. Woehler (2013) véleménye szerint az EU azért nem ragaszkodik egy átfogó alkotmányos reformhoz, mivel fél, hogy a boszniai Szerb Köztársaság, illetve annak miniszterelnöke, Milorad Dodik, képes az EU-integrációs törekvéseket azelőtt megakasztani, mielőtt elkezdődnének (hiszen legfőbb céljuk az önállóság elérése).

A jövő: forгатókönyvek

Az optimista forгатókönyvek szerint Bosznia-Hercegovina 2025-ig csatlakozni fog az Európai Unióhoz. A témával foglalkozó szakemberek véleménye alapján ebben a kategóriában három változatot különböztethetünk meg. Az első szerint 2025-re sikerül kiépíteni egy jól működő decentralizált állammodellt, amelyben a jogállamiság biztosítva van, tiszteli az emberi jogokat és a gazdaság szárnyal. Ez pedig annak eredménye, hogy a szükséges alkotmányos reformokat sikerült megvalósítani. Új politikai elit alakul ki, amely nem az egyes etnikumok érdekeit képviseli, hanem egy olyan új struktúrát fognak teremteni egy olyan világos társadalmi- és gazdaságpolitikával, amely minden állampolgár érdekeit és emberi jogait biztosítani tudja etnikai hovatartozástól függetlenül. A második azt állítja, hogy egy centralizált tagállamról beszélhetünk majd 2025-ben, amely egy, a mai országhoz képest új Bosznia-Hercegovina lesz (ennek oka az, hogy 2016-ban egy erőszakos konfliktus fog kirobbanni, de a szakadást a gyors nemzetközi katonai beavatkozás megakadályozza), és amely képes lesz elérni egy egyszerűsített döntéshozatali folyamatot. Ez a hatékony döntéshozatali mechanizmus pedig fontos politikai, gazdasági és igazságügyi reformokhoz fog vezetni. Ezek eredményeképpen biztosítják az emberi jogokat, a gazdasági előrejelzések kedvezőek lesznek, új munkahelyek jönnek létre, valamint a szociális kohézió megerősödik. A harmadik változat szerint minden nyugat-balkán állam európai uniós tagállammá válik 2025-re, és a régió államai között különböző motivációk miatt erős együttműködés alakul ki. A motivációk között említhetjük a gazdasági egymásrautaltságot, a közös sport- és kulturális értékeket, a nyelvi hasonlóságot, valamint a kulturális regionalizációt. (Pasch, 2012) A fentiekben tárgyaltak alapján azonban kijelenthetjük, hogy ezek a forгатókönyvek nem reálisak, hiszen Bosznia-Hercegovina nem felkészült a csatlakozásra, valamint az elmúlt évek folyamatai alapján megállapítható az is, hogy igen lassan fog csak a csatlakozási folyamat haladni. Emellett a horvát csatlakozás után nagy valószínűséggel az Unió sem kíván bővülni.

Bosznia egy rendkívüli mértékben megosztott állam, amelyet lényegében a nagyállamok akarata tart egyben. Ezek a tények felvetik azt a kérdést, hogy milyen más forгатókönyvek léteznek az állam jövőjével kapcsolatban. A következőkben a különböző lehetőségeket ismertetem.

Status quo

E szerint a lehetőség szerint a belső konfliktus Sarajevo és Banja Luka között továbbra is fenn fog állni, ezen kívül a horvátok és bosnyákok közötti aszimmetrikus kapcsolat is. A status quo lényegében a Daytoni politikai rendszer fennmaradását vetíti előre, amely azt jelenti, hogy a jövőben sem oldódnak meg az állam problémái és nem javul a helyzet. A jelenlegi helyzet fennmaradása pedig társadalmi- és gazdasági pangáshoz, a jelentős politikai erők közötti kölcsönös bizalom és tisztelet további romlásához és valószínűleg etnikai eskalációhoz vezet majd. A jelenlegi politikai rendszer nem nyújt stabilitást és egységet, és nem nyújthat biztos alapot a gazdasági fejlődéshez sem, a boszniai állam pedig adminisztratív akadályokat gördít a fejlesztési kezdeményezések elé (Milardović, 2009). Eme forгатókönyv szerint 2025-ig az országnak néhány szükséges reform végrehajtásával sikerül elérnie a hivatalos tagjelölti státuszt. Ennek ellenére a szomszédos államokkal összehasonlítva Bosznia-Hercegovina rosszabb gazdasági helyzetben lesz: a költségvetés kiadási oldala óriásira duzzad, amely magas belső és külső adósságokkal párosul majd. A változások kezdetét veszik a jövőben, de csak nagyon lassan valósulnak meg és ez leginkább különböző nemzetközi, regionális és belső nyomásra történik meg. (Pasch, 2012)

Föderáció

Ez a jövőkép azt vetíti előre, hogy a jelenlegi politikai szerkezetet: a Boszniai-hercegovinai Föderációt (amely tíz kantonra, megyére bontható), valamint a boszniai Szerb Köztársaságot Brčko körzettel az entitások közösen fogják irányítani, amely a föderáció megteremtésének lehetőségét adja. A jelenlegi állammodell nem életképes, mivel a Daytoni megállapodás 1995-ben csak ideiglenes megoldást kínált, amely idővel mégis maradandó állapotot eredményezett (Milardović, 2009). A kérdés az, hogy mely meglévő föderatív modell kínálhat megoldást és alkalmazható Bosznia esetében. Az egyik lehetőség a belga modell, ami etnikai és nyelvi alapon alakította ki politikai és adminisztratív struktúráját. A modell jól példázza, hogy annak ellenére, hogy a csoportok különböző állami struktúrákat szeretnének, az autonómia különböző formái képesek biztosítani a stabilitást és kompromisszumot. E modell alkalmazását Bosznia és Belgium azon

közös tulajdonsága adja, hogy mindkettő „megosztott államnak” tekinthető, amely azt takarja, hogy mindkét államban arányosan hasonló csoportok ellentétes álláspontokat képviselnek abban a kérdésben, hogy az állam inkább egységes vagy inkább decentralizált legyen-e. (Stroschein, 2003) Ellenben, Belgium súlyos belső problémákkal küzd és nem hasonlítható össze teljes mértékben Bosznia-Hercegovinával. E modell alkalmazása Bosznia etnikai megosztásához vezetne és három autonóm entitás (szerb, horvát és bosnyák) jönne létre (Milardović, 2009). Egy másik lehetőség a svájci modell alkalmazása, amely a demokrácia hagyományán alapul, amely Bosznia felosztását jelentené kis, önkormányzattal rendelkező kantonokra, valamint koalíciós kormányokra. Ennek a modellnek az adaptálása nem tűnik valószínűleg, mivel a társadalomban még nem vetett mély gyökereket a demokrácia. „Ez a Bosznia-hercegovinai Föderáció, valamint a Szerb Köztársaság felosztását jelentené és önkormányzatokból álló kantonok létrehozását az egész ország területén”. (Milardović, 2009: 95)

Újabb fegyveres konfliktusok

Ez a forгатókönyv nem túl valószínű, de megtörténhet, mivel vannak olyan tényezők az országban, amelyek kiválthatnak etnikumok közötti erőszakot vagy akár fegyveres konfliktusokat is. A potenciális veszélyek, amelyek újabb fegyveres konfliktusokhoz vezethetnek: futball-huliganizmus és fiatalkori bűnözés, menekültek hazatérése, valamint a terrorizmus és iszlám radikalizmus. A boszniai fiatalok a nem jól működő állam, a rossz gazdaság valamint a nacionalizmus áldozatainak tekinthetők. Amint a fentiekben is megemlítettük, legtöbbször munkanélküli és emiatt kiábrándult a rendszerből. A fiatalkori bűnözés növekszik és egyre inkább erőszakos, a futball-huliganizmus ennek ad etnikai színezetet és szervezett kereteket. Ezeket a csoportokat a politika felhasználja az országban, mivel félig szervezett és könnyen mozgósítható csoportokról van szó. A kisebbségi menekültek visszatérése az elmúlt évekhez képest elvesztette központi politikai fontosságát. Továbbra is sebezhető társadalmi csoportokat jelentenek, kapcsolatuk a többségi etnikai csoportokkal sokszor konfliktusokkal teli. Annak ellenére, hogy az előző évtizedben normalizálódott kapcsolatuk a domináns helyi lakossággal, sokszor megkülönböztetéssel kell szembenézniük és néhány komolyabb incidensre is találunk példát. Egyesek komoly veszélyforrásnak tekintik a terrorizmust és az iszlám radikalizmust. A bosnyákok, különösen az Iszlám Közösség tagadják, hogy az iszlámmal összefüggésbe hozható veszélyes egyének és ideológiák jelen lennének az országban, valamint azt, hogy biztonsági fenyegetéssel kellene számolni. A bűnüldözési szervek a két ellentétes vélemény között egyensúlyoznak, a politika elit óhajai alapján igazítják elemzéseiket és akcióikat. (Azinović-Bassuener-Weber, 2011) „A radikális vagy erőszakos csoportok tetteinek látható társadalmi hatásai vannak, mivel a politikai elit kihasználja és mozgósítja őket éppen aktuális érdekeiknek megfelelően. Az ilyen lehetőségek kiaknázása Bosznia-Hercegovinában lényegesek, mivel ugyanaz a politikai elit – formális és informális kapcsolatok révén – gyakorol ellenőrzést a bűnüldöző szervek és egyes militáns csoportok felett”. (Azinović-Bassuener-Weber, 2011:7) Milardović (2009) véleménye szerint habár az etnikai és politikai háttérű erőszakos sportesemények (horvátok és bosnyákok közötti konfliktusok) alacsony intenzitású fegyveres harcoknak tekinthetők, valamint annak ellenére, hogy kétes eredetű rendőrségi együttműködési megállapodások léteznek Banja Luka és Belgrád között, egy újabb fegyveres konfliktus kialakulása az országban nem valószínű. Szerbia gazdaságilag túlságosan kimerült ahhoz, hogy kampányháborút indítson. Horvátország pedig NATO-tag, valamint a közeljövőben az Európai Unió tagállamává válik, tehát nagy valószínűséggel nem csatlakozna egy fegyveres konfliktushoz. Ezek mellett a külső tényezők szerepe túl erős ahhoz, hogy a boszniai ellentétek fegyveres konfliktusok útján oldódjanak meg.

Felbomlás

Lehetséges az a forгатókönyv is, miszerint Bosznia-Hercegovina a jelenlegi formájában nem létezik majd, mivel egy jövőbeli konfliktus az országot három részre szakítja és a nemzetközi közösség felügyelete alatt fog állni annak érdekében, hogy egy újabb erőszakos konfliktus ne alakulhasson ki. Eme változat szerint ezen államok csak akkor lesznek életképesek, ha strukturális változásokon mennek keresztül az EU-csatlakozást szem előtt tartva. (Pasch, 2012) Belgrád jelentős támogatása nélkül azonban ez a forгатókönyv nem reális (ami nem valószínűsíthető a közeljövőben). Ez a jövőkép a boszniai szerbek és boszniai horvátok közötti szeparatista mozgalmak erős aktivitását vetíti előre, de nincs meg az a politikai erő, amely az ilyen elképzeléseket a jelenben vagy a közeljövőben megvalósíthatná (Milardović, 2009). Ez a verzió csak nagy áldozatok árán és erőszak útján valósulhat meg, mivel a nemzetközi közösség tagjai (köztük az Egyesült Államok, az Európai Unió, Törökország vagy az arab országok) nem támogatják a szétválást. Nenad Kecmanovic (2012) (Banja Luka-i Egyetem Politikatudományok Iskolájának dékánja) szerint a legjobb megoldás a muszlim-horvát föderáció szakítása és egy harmadik, horvát entitás megalakítása. Ez a probléma

békés megoldása lehetne, mivel a muszlimoknak megadná arra a lehetőséget, hogy valódi államot hozzanak létre, míg megnyugtatóan a szerbeket a bosnyák centralizációs törekvésekkel kapcsolatban.

Összefoglalás, konklúziók

Az Európai Unió következő bővülési fordulója több kihívást tartogat, mint az előzőek. A Nyugat-Balkán államai közül Bosznia-Hercegovina tekinthető az egyik legproblémásabb országnak, ha nem a legproblémásabbnak. Jelenleg az országgal kapcsolatos legnagyobb problémát az jelenti, hogyan lehet működő államot kiépíteni, megtalálni a döntéshozók közötti közös hangot. Ha Bosznia-Hercegovina továbbra is ilyen megosztott marad, az EU nem fog további érdemi tárgyalásokat folytatni vele, ami a hivatalos tagjelölt állami státusz, később a tagállami státusz elérését veszélyezteti. Emellett az ország számos gazdasági kihívással is szembesül, többek között a növekvő munkanélküliséggel, alacsony mértékű gazdasági növekedéssel, a költségvetési deficit és államadósság növekedésével.

A jövőbeli csatlakozással kapcsolatban nem csupán Boszniával szemben hozhatók fel hiányosságok: maga az Európai Unió is akadályozza a folyamatokat azzal, hogy tagállamai kétértelműek, megosztottak az országgal kapcsolatos politikájuk kapcsán, valamint az unió nem áll készen gazdasági szempontból új tagállamok felvételére. Ebből kifolyólag az EU maga is felelős a kialakult helyzetért, és az sem meglepő, hogy a csatlakozás perspektívája egyre kevésbé vonzó a boszniai szerbek körében. Az EU jelenleg válságban van, és nem tekinthető elég erős szereplőnek ahhoz, hogy megoldja Bosznia-Hercegovina mélyen gyökerező problémáit.

Bosznia-Hercegovina jelenlegi helyzete tarthatatlan. Az ország szétesőben van, intézményei nem működnek megfelelően, vezetői nem találják a közös hangot, képtelenek kompromisszumokra. Ezek pedig szükségesek lennének annak érdekében, hogy az ország a szükséges reformokat végrehajtsa, rátaláljon a növekedési pályájára és egy nap az Európai Unió teljes jogú tagállamává váljon.

Felhasznált irodalom

Azinović, Vlado – Bassuener, Kurt – Weber, Bodo (2011): A risk security analysis: Assessing the potential for renewed ethnic violence in Bosnia and Herzegovina, *Atlantic Initiative Democratization Policy Council*, Sarajevo.

Burg, Stephen L. – Shoup, Paul S. (1999): *The war in Bosnia and Herzegovina: Ethnic conflict and international intervention*, M.E. Sharpe Inc, New York.

Economist (2013): A Balkan dysfunction, *Economist*, 16th March, 2013, Sarajevo, <http://www.economist.com/news/europe/21573595-politicians-need-work-together-if-bosnia-join-european-union-balkan-dysfunction> (letöltés dátuma: 2013-03-30)

EMA (2013): *Assessing Integration, Problems and Solutions to Adapting IPA in Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Macedonia*, European Movement in Albania, Tirana.

EUFOR (2013): http://www.euforbih.org/index.php?option=com_content&view=article&id=1268&Itemid=163 (2013-03-14).

EurActiv (2010): EU-Bosnia and Herzegovina relations, available at <http://www.euractiv.com/enlargement/eu-bosnia-herzegovina-relations-links dossier-494638> (2013-03-14).

Európai Bizottság (2013): Enlargement, http://ec.europa.eu/enlargement/countries/detailed-country-information/bosnia-herzegovina/index_en.htm (2013-03-14).

Európai Bizottság (2012): *Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013*, Brussels.

Európai Bizottság (2011): *Enlargement Strategy and Main Challenges 2011-2012*, Brussels.

Európai Parlament (2013): *Long-term EU budget negotiations: EP sets out its stance*, European Parliament News, 13th March 2013, <http://www.europarl.europa.eu/news/en/pressroom/content/20130312IPR06440/html/Long-term-EU-budget-negotiations-EP-sets-out-its-stance> (2013-03-20).

Eurostat (2013): <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/> (adatok letöltésének ideje: 2013-03-12).

Huszka, Beáta (2010): The next enlargement round – the Balkan challenge, *Center for EU Enlargement Studies*, CEU, No.1. February 2010.

Juhász, József - Márkus, László (2003): *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*, Zrínyi Kiadó, Budapest.

- Jukic, Elvira (2012): Bosnia's access to EU's IPA funds remains in doubt, *BalkanInsight*, 15th May, 2012, <http://www.balkaninsight.com/en/article/bosnia-uncertain-over-projects-for-ipa-funds> (2013-03-20).
- Kecmanovic, Nenad (2012): The uncertain future of Bosnia, *The Lord Byron Foundation for Balkan Studies*, <http://www.balkanstudies.org/articles/uncertain-future-bosnia> (letöltés dátuma: 2013-03-24).
- NATO (1995): *The General framework Agreement*, elérhető: <http://www.nato.int/ifor/gfa/gfa-home.htm>.
- Milardović, Anđelko (2009): The International Community and Future Scenarios for Bosnia and Herzegovina, *Political Science Research Centre, Contemporary Issues*, Vol. 2, No. 1, Zagreb, p. 94-97.
- Pasch, Paul (ed.) (2012): Bosnia and Herzegovina 2025: Scenarios on future developments, *Friedrich Ebert Stiftung*, Sarajevo
- Stroschein, Sherrill (2003): What Belgium Can Teach Bosnia: The Uses of Autonomy in 'Divided House' States, *Journal of Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*, Issue 3/2003.
- Transparency International (2012): *Corruption Perceptions Index 2011*, <http://www.transparency.org/cpi2011/results> (2013-03-26).
- Woehrel, Steven (2013): *Bosnia and Herzegovina: Current Issues and U.S. Policy*, Congressional Research Service.
- Világbank (2013): *Economy Profile: Bosnia and Herzegovina, Doing Business 2013*, IBRD, Washington.
- WEF (2012): *The Global Competitiveness Report 2012-2013*, World Economic Forum, Geneva.

*

<http://www.southeast-europe.org>
dke@southeast-europe.org

© DKE 2013

Figyelem! Kedves kutató! Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:*

Endrődi-Kovács Viktória: Bosznia-Hercegovina útja az Európai Unió felé. *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 4. No. 1. (2013 tavasz) 9 o.

Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő.*